

Hanne Kalmari

25.3.2021

Sosiaali- ja terveystieteiden

Sosiaali- ja terveystieteiden kuulemistilaisuus 26.3.2021

HE 241/2020 vp Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi

Kuulemisen erityisteemana lasten ja perheiden palvelut tulevassa soterakenteessa

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos kiittää sosiaali- ja terveystieteiden kuulemistilaisuudesta saapua kuultavaksi ja antaa asiantuntijalausunto koskien lasten ja perheiden palveluita tulevassa soterakenteessa.

Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksessa perustettavilla hyvinvointialueilla on mahdollisuus varmistaa nykytilaan verrattuna tarkoituksenmukaisempi palvelurakenne sekä laadukkaammat, vaikuttavammat ja yhdenvertaisemmat palvelut myös lasten ja perheiden palveluiden osalta. Hyvinvointialueella on mahdollista luoda yhtenäiset toimintalinjat lasten ja perheiden palveluihin ja niiden väliseen työnjakoon, jolloin palvelujen saatavuus, voimavarojen tarpeenmukainen kohdennus sekä palveluiden laatu voidaan turvata paremmin ja yhdenvertaisemmin. Myös asiantuntemus ja osaaminen perus- ja erityispalveluissa sekä erityisryhmien palvelut voidaan paremmin turvata järjestämisvastuun ollessa hyvinvointialueilla. Riskiksi voidaan nähdä väestön terveys- ja hyvinvointitilanteen ja palvelutarpeen paikallistuntemuksen heikkeneminen palvelujen järjestämistä koskevassa päätöksenteossa sekä palveluverkon harveneminen ja palveluiden heikkeneminen etenkin kauempana väestökeskittymistä. Nämä riskit on mahdollista välttää lapsi- ja perhelähtöisellä palvelujen johtamisella ja organisoinnilla mm. lähipalveluperiaatteella toimivalla perhekeskuksella.

On huomattava, että lasten ja nuorten hyvinvoinnin näkökulmasta tarkasteltuna keskeiset palvelut ovat kuntien vastuulla olevat sivistystoimen palvelut. Jatkovalmistelussa on riittävällä kansallisella ohjauksella varmistettava kuntien ja hyvinvointialueiden järjestämisvastuulla olevien lasten, nuorten ja perheiden palvelujen yhteensovittaminen ja yhteisistä käytännöistä, palveluketjuista ja -kokonaisuuksista sopiminen.

Asiakkaiden ja palveluiden järjestämisen näkökulmasta on tärkeää, että lastensuojelun avohuolto säilyy lähipalveluna, vaikkakin avo-, sijais- ja jälkihuolto ovat erityispalveluja. Erityistä osaamista ja/tai laajempaa väestöpohjaa vaativat tehtävät voivat olla myös keskitettyjä hyvinvointialueitasolle. Näiden lisäksi erityisen vaativat palvelut tulisi edelleen keskittää OT-keskuksiin.

Lisäksi palvelujen järjestämisen ja toimivuuden näkökulmasta on huomioitava erityisryhmät, kuten päihkeitä käyttävät raskaana olevat naiset ja vauvaperheet, joiden laaja sote-palvelukokonaisuus muodostuu sekä peruspalveluista että vaativista erityispalveluista, jolloin palvelupolkujen ja –

Hanne Kalmari

25.3.2021

kokonaisuuksien toimivuuden kehittäminen sekä vastuiden selkeä määrittely on ensiarvoisen tärkeää. Myös aikuistumisvaiheessa olevien, haasteellisen lapsuuden ja nuoruuden eläneiden nuorten (esim. lastensuojelun jälkihuollon nuoret) palveluiden integraatio on turvattava eriarvoistumisen välttämiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi.

Turvallisuuden edistämisen osalta THL katsoo, että myös se tehtävä tulisi terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen ohella kirjata sekä kuntien että hyvinvointialueiden lakisääteiseksi velvoitteeksi lakiin sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä.

THL pitää kannatettavana lakiluonnoksen esitystä, jossa perus- ja toisen asteen opiskeluhuollon kuraattori- ja psykologipalvelujen järjestämisvastuu annetaan tuleville hyvinvointialueille. Esitys vahvistaa mahdollisuuksia saada yhdenvertaisia opiskeluhoitopalveluita eri puolella maata, ja estää rajapinnan muodostumisen opiskeluhoitopalvelujen kokonaisuuden sisälle.

Perhekeskus lasten, nuorten ja perheiden palveluja yhteen sovittavana kokonaisuutena

Perhekeskuksia on pitkään kehitetty laajoina, monialaisina ja hallinnonalojen rajat ylittävinä palvelukokonaisuuksina osana palvelujärjestelmää. Kehittämistyö käynnistyi pistemäisesti Kaste-kausilla ja laajeni vuosina 2016-2019 Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) myötä kattamaan koko Suomen. Työ jatkuu Tulevaisuuden sote-keskus -ohjelman alueellisissa kehittämishankkeissa ja alueiden omana toimintana sekä valtakunnallisessa perhekeskusverkostossa koko maassa. Perhekeskuksia kehitetään kansallisten linjausten avulla siten, että kehitystyö on riittävän yhtenäistä. Tämän hallituskauden keskeisenä tavoitteena on perhekeskustoiminnan alueellinen yhdenmukaistaminen ja vakiinnuttaminen.

Perhekeskus on lähipalvelujen kokonaisuus, joka tarjoaa rakenteen lapsiperheiden sosiaali- ja terveyspalveluiden, kuntien järjestämien palveluiden, järjestöjen ja seurakuntien sekä Kelan palvelujen ja toiminnan yhteensovittamiselle sekä yhteistoiminnallisista toimintatavoista ja käytännöistä sopimiselle tulevilla hyvinvointialueilla. Perhekeskus on lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin ja avuntarpeisiin vastaava palveluverkosto, joka toimii ja jota johdetaan kokonaisuutena. Monialaiseen palveluverkostoon kuuluvat kaikille lapsille, nuorille ja perheille suunnatut hyvinvointia ja terveyttä sekä kasvua ja kehitystä edistävät sekä varhaisen tuen, hoidon ja kuntoutuksen palvelut. Monialaisen perhekeskuksen tarjoaman palvelukokonaisuuden on tutkimuksessa todettu vähentävän korjaavien lapsiperhepalvelujen tarvetta (Klavus et al. 2019).

Tällä hetkellä perhekeskus on joko usean kunnan yhteinen (sote-kuntayhtymät), yhden kunnan perhekeskus tai yksi suuren kunnan monista perhekeskuksista. Perhekeskuksen palvelut tarjotaan toimipisteissä koottuna yhteen tai erillisinä, sähköisesti ja kotiin tai lasten kasvuympäristöön vietyinä. Toimipisteet voivat sijaita esim. päiväkodin, koulun, monitoimitilan tai sosiaali- ja terveysaseman yhteydessä. Vaikka palveluita kootaan yhteen toimipisteeseen, niin perhekeskus toimii ainakin osin verkostomaisesti. THL:n toimesta on parhaillaan käynnissä uusi kartoitus, jossa selvitetään toiminnassa olevien perhekeskusten sekä niihin olennaisesti liittyvien avointen kohtaamispaikkojen lukumäärää. Kartoitus valmistuu loppukevästä 2021.

Kehittäminen perustuu samalle tulevalle lainsäädännölle kuin sosiaali- ja terveyskeskusten kehittäminen. Hallituksen esitykseen sisältyvä ehdotus, jonka mukaan perhekeskuksen sosiaali- ja terveyspalvelut ovat osa sosiaali- ja terveyskeskuksia, on kannatettava. Ratkaisu helpottaisi lääkäripalvelujen ja erityisesti aikuisten mielenterveys- ja päihdepalveluiden sekä lapsiperhepalveluiden tiivistä yhteistyötä.

Hanne Kalmari

25.3.2021

THL:n näkemyksen mukaan peruspalveluilla, etenkin perhekeskusverkostojen toimijoilla, tulee olla nykyistä keskeisempi rooli paitsi väkivaltaa kokeneen tai sille altistuneen lapsen tunnistamisessa, myös tukemisessa ja soveltuvien osien hoitamisessa. Tämä on mahdollista vain varmistamalla perustasolla toimivien riittävä osaaminen ja kirkastamalla eri toimijoiden roolia väkivaltaa kokeneiden lapsen ja nuoren tukemisessa ja hoidossa. Hoidon osalta vastuutahojen selkeämmän määrittelyn tulee ulottua lainsäädäntöön saakka.

Sähköinen perhekeskus

Perhekeskusten rinnalla kehitetään DigiFinland Oy:n koordinaatiolla perusteiltaan kansallisesti yhtenäistä, mutta alueelliset variaatiot sallivaa sähköistä perhekeskusta palveluiden oikea-aikaisuuden ja saavutettavuuden vahvistamiseksi. Kehittämistyössä on mukana kymmenen alueellista hanketta rakenneuudistusrahoituksella sekä lisäksi keskeisiä sidosryhmiä. Sähköinen perhekeskus -projektin tavoitteena on kehittää asiointiportaali ja tietopankki, josta löytyy kootusti perheiden, nuorten ja lasten asiointiin liittyen ajankohtaista tietoa, yhteisiä kasallisia sähköisiä palveluita sekä ohjauksia alueellisiin palveluihin.

Osaamis- ja tukikeskukset vaativimmat palvelut kokoavana rakenteena

Osaamis- ja tukikeskukset (OT-keskukset) ovat uusi, valmisteilla oleva palvelurakenne, joiden tarkoituksena on varmistaa ne vaativinta erityisosaamista sekä monitieteisyyttä ja integraatiota edellyttävät palvelut, joita tarvitaan eri puolilla maata, mutta joita yksittäisen maakunnan ei ole toiminnallisesti eikä taloudellisesti mahdollista järjestää. Ajatuksena on, että OT-keskukset toimivat pääosin verkostomaisena kokonaisuutena hallinnonalarajat ylittäen, ja että niiden antama tuki kohdistuu ensisijaisesti ammattilaisille.

Vaativimpien palveluiden monialaisten OT-keskusten tehtäviin kuuluisi myös erityisesti integroituihin palveluihin kohdentuvaa tutkimus- ja kehittämistyötä sekä tuen tarjoaminen lasten, nuorten ja perheiden parissa työskenteleville ammattilaisille erityisen vaativissa tilanteissa. Tällä on vaikutusta myös palvelujen saavutettavuuden ja laadun varmistamiseen. Suunnitelman mukaisesti OT-keskukset levittävät ja tukevat näyttöön tai tutkimukseen perustuvien hoito- tai työmenetelmien käyttöönottoa alueellaan.

Sosiaali- ja terveydenhuollon rakenneuudistusta tukevasta rakennerahastosta myönnettiin valtionavustusta OT-keskusten jatkovalmisteluun kolmelle yhteistyöaluetasoiselle pilotille (Tyks-, Kys- ja Oys-alueet). Kentällä on tarvetta turvata erityisosaamista edellyttävien palveluiden saatavuus sekä huomattavia koulutus- ja konsultaatiotarpeita liittyen moniin vaativiin erityistilanteisiin (esim. lapsiin kohdistuva väkivalta, vaativimmat huolto- ja tapaamisriidat, vaativat kulttuuriset kysymykset lastensuojelussa), joihin OT-keskusten toiminnan käynnistymisen voi ennakoida tuovan helpotusta. THL katsookin, että OT-kehitystyötä on välttämätöntä jatkaa.

Pääjohtaja

Markku Tervahauta

Johtaja

Tiina Laatikainen